

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

МИГРАНТСКА КРИЗА КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Зоран Драгишић
Проф. др

Студент:
Јелена Илић
11/20

Београд, 2025. година

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	4
2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ МИГРАЦИЈА	6
2.1. Појам и типологија миграција.....	6
2.2. Појам избеглица	8
2.3. Појам апатрида.....	10
2.4. Појам азила	12
2.5. Појам илегалних миграција	14
3. МОТИВИ И УЗРОЦИ САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА	16
3.1. Мотиви миграција	16
3.2. Узроци миграција	17
4. РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА.....	19
4.1. Ризици миграција по националну безбедност.....	19
4.2. Ризици миграција по људску безбедност	20
4.3. Ризици миграција по међународну безбедност.....	22
4.4. Савремене претње – тероризам, организовани криминал и трговина људима	24
4.5. Хибридне претње у контексту миграција	26
5. МИГРАНТСКА КРИЗА У ЕВРОПИ	29
5.1. Политички и безбедносни узроци мигрантске кризе	29
5.2. Мигрантске руте и њихова обележја.....	31
5.3. Последице мигрантске кризе у Европи.....	32
5.4. Стање безбедности у Републици Србији као транзитној земљи	34
5.5. Одговори Европске уније на мигрантску кризу	36
6. УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ И РЕГИОНАЛНИХ АКТЕРА У УПРАВЉАЊУ МИГРАЦИЈАМА.....	39
7. ЗАКЉУЧАК.....	41
ЛИТЕРАТУРА	43

1. УВОД

Овај дипломски рад бави се анализом мигрантске кризе као једног од најзначајнијих савремених безбедносних изазова у Европи и региону Западног Балкана. Полазиште рада је појмовно одређење миграција, где се дефинишу основни појмови као што су миграције и њихова типологија, избеглице, апатриди, азил и илегалне миграције. Циљ овог дела је да се створи јасна теоријска основа за разумевање феномена миграција, како би се у наставку рада могле анализирати њихове друштвене, политичке и безбедносне димензије.

У другом делу рада разматрају се мотиви и узроци савремених миграција. Анализирају се различити фактори који утичу на покретање становништва, од економских и политичких, преко друштвених и културних, па све до еколошких и климатских. Посебна пажња усмерена је на глобалне процесе као што су оружани сукоби, тероризам, али и последице савремених пандемија, које су у великој мери обликовале миграционе токове у последњој деценији.

Трећи део рада фокусиран је на ризике и претње савремених миграција. Миграције се разматрају као фактор који може угрозити националну, људску и међународну безбедност. Истражују се претње које проистичу из могућих инфилтрација терористичких група, повезаност миграција са организованим криминалом и трговином људима, као и потенцијал за појаву хибридних претњи у контексту савремених геополитичких криза.

Четврти део рада анализира мигрантску кризу у Европи, са акцентом на њене политичке и безбедносне узроке. Представљене су главне мигрантске руте и њихова специфична обележја, као и последице кризе по европску безбедност, стабилност и политичке системе. Посебно је разматрана позиција Републике Србије као транзитне земље на западнобалканској рути, уз нагласак на изазове са којима се суочавају домаће институције и локалне заједнице. Поред тога,

анализирају се и одговори Европске уније, укључујући мере заштите граница, развој заједничке миграционе политике и механизме заштите људских права.

У петом делу рада посебно се разматра улога међународних и регионалних актера у управљању миграцијама. Акценат је на активностима UNHCR-а и ИОМ-а, као кључних организација које делују у области заштите миграната и управљања миграционим токовима. Поред тога, анализира се регионална сарадња држава Западног Балкана у контексту заједничког одговора на мигрантске изазове, као и улога институција Републике Србије у креирању и спровођењу политика које имају за циљ контролу миграција, очување безбедности и поштовање међународних стандарда.

Закључна разматрања усмерена су на синтезу добијених сазнања, истичући да мигрантска криза није само хуманитарно, већ пре свега комплексно безбедносно питање, које захтева мултилатерални и координисани приступ на националном, регионалном и глобалном нивоу.

2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ МИГРАЦИЈА

Иако су кретања становништва постојала кроз читаву историју, у савременом добу миграције добијају нову димензију услед глобализације, политичких и економских криза, као и различитих безбедносних изазова. Управо због своје комплексности, појам миграција обухвата више различитих аспеката, правни, политички, друштвени, економски и безбедносни.

Такође, када се разматра феномен миграција, а посебно оне изазване тешким ратним страдањима, није довољно посматрати их само кроз призму политичке или безбедносне димензије, већ је неизоставно укључити и посебну пажњу посветити и психолошкој димензији миграције (Драгишић, 2015, стр. 371)

Да би се у потпуности разумеле савремене миграције и последице које оне могу имати, неопходно је најпре појмовно их одредити и указати на различите категорије које се у теорији и пракси разликују.

2.1. Појам и типологија миграција

Под појмом „емигрант“ подразумева се лице које се исељава из државе у којој је живео, дакле може се назвати и исељеник, односно лице које је напустило отаџбину из политичких, верских или других разлога. Тако се, појам мигрант, најједноставније речено, може одредити као појединац који мигрира, односно мења локацију живљења (Вујаклија, 1980).

Једна од основних подела јесте разликовање вољних и невољних миграција. Вољне миграције подразумевају ситуације у којима се појединци сами одлучују на пресељење, најчешће у потрази за бољим условима живота, образовања или посла. Ипак, чињеница да је одлука донета добровољно не значи да у позадини не

постоји нека врста притиска или ограничења, као што су економска нестабилност или недостатак перспектива. Неволне миграције, са друге стране, јављају се као последица принуде, било услед оружаних сукоба, природних катастрофа или прогона. У сваком случају, и вољне и невољне миграције носе са собом одређене ризике, јер сам процес пресељења може бити праћен бројним тешкоћама и опасностима (Марковић, 2016, стр. 195).

С обзиром на простор у којем се одвијају, миграције могу бити интерне и екстерне. Интерне се одвијају унутар граница једне државе, најчешће из руралних у урбане средине, док екстерне подразумевају прелазак државних граница, па чак и континената. Када се миграције одвијају у више фаза – од привременог задржавања у једном месту до коначне дестинације – говоримо о постепеним миграцијама.

Важан критеријум типологије јесте и намера миграната да се на новој дестинацији задрже трајно или привремено. Трајне миграције подразумевају коначно насељавање у новој средини, док су привремене ограничене временом, било због посла, школовања или других специфичних потреба. Сезонске миграције радника у пољопривреди или студената који одлазе на размене представљају класичан пример привремених и вољних миграција. Насупрот томе, трајне миграције се најчешће везују за намеру трајног настањења и стварања новог живота у другој држави (Марковић, 2016, стр. 195).

Посебан феномен у оквиру типологије јесу ланчане миграције. Оне се обично дешавају у оквиру породице или групе коју повезују заједничке карактеристике. Карактеристичан образац је да један члан породице први мигрира у иностранство, где се запошљава и обезбеђује минималне услове за живот, након чега упућује финансијску подршку осталим члановима породице како би му се придружили. Овакав процес често резултира формирањем читавих мигрантских

заједница или насеља у земљама пријема, што доводи до специфичне културне и социјалне динамике.

Миграције се могу класификовати и према начину организовања. Тако постоје индивидуалне миграције, које обухватају самосталне одлуке појединца, и колективне миграције, када читаве групе људи заједно напуштају једно подручје. У појединим историјским контекстима, колективне миграције попримале су карактер масовних кретања становништва, што је остављало снажне последице на државе порекла и државе пријема (Мијалковић, Жарковић, 2012).

Када се посматрају из историјске перспективе, миграције могу бити спонтане, као резултат друштвених процеса, или организоване, често уз подршку државе или међународних организација. У савременом контексту, организоване миграције све више добијају на значају, посебно када је реч о регулисаним програмима радних миграција или прихвату миграната кроз међународне механизме.

2.2. Појам избеглица

Појам избеглица представља један од кључних у области миграција и међународног права, јер је реч о категорији лица која се разликује од миграната управо по принудном карактеру њиховог кретања. Док се мигранти могу добровољно одлучити на пресељење ради посла, образовања или побољшања животних услова, избеглице су лица која су приморана да напусте своју матичну државу услед прогона, насиља, оружаних сукоба или других облика угрожавања. Прогони могу бити засновани на расној, верској, националној, етничкој или политичкој основи, што овај феномен чини не само хуманитарним, већ и изразито безбедносним питањем (Мијалковић, Петровић, 2016).

Историјски посматрано, проблем избеглица јавља се у већем обиму након Првог светског рата, када су ратна дејства и револуције условила масовно напуштање матичних држава. Друштво народа покушавало је да овај проблем реши појединачним актима, али је избијање Другог светског рата показало недовољност таквог приступа, јер је само у Европи било више од 11 милиона избеглица. Неуспех Друштва народа да систематски регулише статус избеглица довео је до тога да Уједињене нације преузму иницијативу у послератном периоду, што је резултирало усвајањем Конвенције о статусу избеглица у Женеви 1951. године.

Ова конвенција представљала је прекретницу у заштити права избеглица, јер је по први пут међународно право препознало њихову специфичну положајност као лица која више не уживају заштиту своје матичне државе. Оснивање Канцеларије Високог комесара за избеглице (UNHCR) дало је институционални оквир за заштиту и тражење трајних решења за ове категорије становништва. Ипак, ограничен домет Конвенције, који се односио само на избеглице настале пре њеног усвајања, довео је до потребе за додатним правним инструментом. То је решено Протоколом из 1967. године, којим су права гарантована свим избеглицама, без временског ограничења, чиме је овај статус добио трајну правну основу.

Суштина положаја избеглица је у томе да они губе правну везу са својом државом, која је дужна да штити своје држављане, и постају директни субјекти међународног права. Управо из тог разлога међународна заједница има обавезу да им обезбеди заштиту и омогући уживање основних људских права. Данас се појам избеглица често користи у ширем значењу, које укључује и расељена лица, чији је положај такође тежак и захтева системску подршку (Живаљевић, Мердовић, 2021).

Савремени подаци показују да избегличка криза није проблем прошлости, већ један од највећих изазова глобалног доба. Према извештајима UNHCR-а, милиони

људи и даље траже уточиште изван својих матичних држава. Србија је, због ратних дешавања деведесетих година на простору бивше Југославије, једна од европских земаља са највећим бројем избеглица и интерно расељених лица. Подаци Комесаријата за избеглице показују да у Србији и даље егзистира десетине хиљада лица са избегличким статусом, док је велики број њих у међувремену стекао држављанство.

Појам избеглица стога није само правна категорија, већ и друштвени феномен који дубоко утиче на националну и међународну безбедност, економску стабилност и људска права. Због тога се питање заштите и интеграције избеглица мора посматрати као трајни изазов који захтева координацију државних институција, међународних организација и цивилног друштва.

2.3. Појам апатрида

За разлику од избеглица, који своју правну и животну ситуацију дугују углавном политичким или безбедносним околностима у матичној држави, апатриди су лица која немају држављанство ниједне земље. Њихов статус није нужно повезан са прогонима или ратним дешавањима, већ је пре свега последица правних празнина, конфликта националних законодавстава или дискриминације која се може темељити на етничкој, верској, расној или родној основи (Вујаклија, 1980).

До апатридизма се може доћи на више начина. Један од њих је рођење, уколико дете дође на свет у околностима где родитељи немају регулисано држављанство, или ако правни систем државе не предвиђа могућност да дете стекне држављанство по месту рођења. Други узрок може бити отказивање држављанства у једној држави без добијања држављанства друге. Поред тога, апатридизам може настати као последица државне сукцесије, односно распада

или промене граница држава, када поједина лица остану „заробљена“ између различитих правних система. У свим овим случајевима реч је о ситуацијама које појединца остављају без елементарне правне припадности и заштите, што за последицу има ограничен приступ правима која се иначе подразумевају за држављане.

На глобалном нивоу, проблем апатрида је веома изражен. Према подацима UNHCR-а, у свету данас живи близу 10 милиона људи без држављанства, а само у Европи тај број износи око 600.000. Уједињене нације упозоравају да се на сваких десет минута роди дете које нема држављанство. Посебно алармантна ситуација настала је након сукоба у Сирији, који је изазвао највећу мигрантску кризу у Европи након Другог светског рата. Сиријски закон о држављанству почива на дискриминаторним одредбама, јер држављанство дете може стећи искључиво по оцу, а не и по мајци. У условима рата, где је велики број очева изгубио живот или не може да потврди држављанство своје деце, дошло је до тога да десетине хиљада деце остају без држављанства. Додатни проблем јавља се и код деце која су рођена у миграционим токовима, често ван било каквог формалног система евиденције, што их аутоматски сврстава у категорију апатрида (Дабетић, Мирковић, 2018).

Случајеви Мијанмара, Обале Слоноваче и Тајланда такође показују размере овог феномена. У овим земљама сваке године више од 70.000 деце остане без држављанства, најчешће због етничке дискриминације и недостатка правног оквира који би обезбедио универзално право на држављанство. У тим условима, апатриди се суочавају са бројним препрекама, од немогућности да легално путују, преко ограниченог приступа здравству и образовању, до немогућности да стекну посао или имовину. Они постају „невидљиви“ у правном смислу, што их чини једном од најрањивијих група у савременом свету.

Међународна заједница препознала је овај проблем и кроз одређене правне инструменте настоји да га ублажи. Најважнији су Конвенција о статусу апатрида

из 1954. године и Конвенција о смањењу апатридизма из 1961. године, које постављају основе за заштиту и превенцију појаве лица без држављанства. Ипак, и поред ових докумената, многе државе још увек немају довољно развијене механизме за њихову примену, па се апатриди често налазе у правном вакууму.

Суштина проблема апатридизма је у томе што лице без држављанства губи основни инструмент заштите, припадност држави. Без државе која би их признала као своје држављане, апатриди остају изван домета институција које гарантују људска права и основне слободе. Управо зато се питање апатрида мора посматрати као глобални приоритет, јер без решавања овог проблема није могуће у потпуности остварити принципе међународне заштите људских права.

2.4. Појам азила

Азил, односно азиланти, су термини који се често користе у корелацији са појмовима миграција и миграната. У најкраћем, под азилом се може сматрати неприкосновено место у којем прогоњени проналази уточиште (Вујаклија, 1980).

Савременим правним речником речено, установа азила подразумева заштиту коју држава даје појединцу који тражи уточиште на њеној територији или на територији коју њени органи контролишу. Правни теоретичари под појмом азила подразумевају акт којим се пружа гостопримство и правна заштита једне државе страним држављанима или лицима без држављанства која се прогоне због њихових политичких активности и борбе за демократију од стране друге државе.

Лице које је добило статус азиланта не сме се гонити за своје политичко деловање у држави која му је пружила гостопримство, нити може бити изручено другој држави ради кривичног гоњења. Класична правна доктрина институт азила

посматра као искључиво право државе да га употреби, док је за појединца, односно азиланта, он представљао пре свега привилегију (Аврамов, 2011).

У правној теорији постоје две врсте азила: територијални и екстериторијални. Територијални азил подразумева право лица да борави на територији државе која му је пружила уточиште и право на одбијање његове екстрадиције. Са друге стране, екстериторијални азил може се пружити у просторијама дипломатске мисије у држави у којој је неко лице изложено прогону или на ратном броду државе која даје азил. Основ за екстериторијални азил представља међународноправна неповредивост дипломатских мисија, конзуларних представништава и војних бродова.

Историјски гледано, институт азила јавља се још у античким државама, где је подразумевао забрану прогона лица у светим местима као што су храмови. Тако су робови, дужници и починиоци кривичних дела могли потражити уточиште у тим објектима из којих нису смели бити насилно изведени. Давање азила странцима такође је било устаљена пракса у том периоду. Један од првих примера политичког азила забележен је у 13. веку пре нове ере, када је египатски фараон Рамзес II пружио уточиште хетитском престолонаследнику Мурсилу III, који је побегао у Египат након што је власт узурпирао Хатушил III. У новијој историји, познат је случај немачког цара Виљема II, који је након Првог светског рата требало да буде изведен пред међународни суд због „повреде јавног морала и међународних уговора“. Ипак, Холандија је одбила његово изручење, позивајући се на принцип забране екстрадиције политичких криваца (Вучинић, 2013).

Са развојем међународног права и институционализацијом система заштите људских права, појам азила добио је савремену форму. Универзална декларација о људским правима из 1948. године у члану 14. предвиђа да „свако има право да у другим земљама тражи и ужива азил од прогона“. Ово право даље је разрађено Конвенцијом о статусу избеглица из 1951. године и Протоколом из 1967. године,

који уводе јасну дефиницију избеглице и утврђују обавезе држава у погледу њене заштите.

У националним правним системима, па тако и у Републици Србији, појам азила је законски регулисан. Према Закону о азилу и привременој заштити („Сл. гласник РС“, бр. 24/2018 и 105/2021), азил представља „право на боравак и заштиту које има странац коме је на основу одлуке надлежног органа који је одлучивао о његовом захтеву за азил у Републици Србији одобрено уточиште или други облик заштите предвиђен овим законом“. Закон, поред азила у класичном смислу, предвиђа и супсидијарну заштиту и привремену заштиту у случају масовних прилива избеглица.

Посебно важно место у систему азила има принцип *non-refoulement*, односно забрана враћања лица у земљу у којој би му били угрожени живот или слобода. Ово начело представља темељну вредност савременог права азила и једну од кључних гаранција појединца у међународној заједници.

2.5. Појам илегалних миграција

Под илегалним миграцијама подразумева се кретање лица преко државних граница без неопходних одобрења или боравак на територији неке државе супротно важећим правним прописима. Оне могу обухватити улазак без важеће путне исправе или визе, коришћење фалсификованих докумената, избегавање граничне контроле, али и прекорачење дозвољеног рока боравака након што је неко лице у земљу ушло на легалан начин (Марковић, 2016).

Илегалне миграције не треба поистовећивати са појмом избеглица или лица која траже азил. Док избеглице уживају посебан међународноправни статус и заштиту, илегални мигранти се, по правилу, налазе у ситуацији кршења

националних прописа о уласку и боравку. Ипак, граница између ових категорија у пракси често није јасна, јер бројни мигранти улазе у неку државу на илегалан начин, а потом подносе захтев за азил, чиме се њихов правни положај мења.

Феномен илегалних миграција условљен је бројним факторима: економским неједнакостима, политичком нестабилношћу, оружаним сукобима, сиромаштвом, али и глобалним процесима као што су либерализација тржишта рада или постојање криминалних мрежа које се баве кријумчарењем миграната. Посебно је значајан утицај организованих криминалних група које на илегалним миграцијама остварују значајну финансијску добит, али и угрожавају животе миграната који су често изложени нехуманим условима транспорта (Симеуновић, 2015).

Са становишта држава, илегалне миграције представљају безбедносни, социјални и економски изазов. Оне могу довести до повећаног притиска на институције, тржиште рада, здравствени и образовни систем, као и до раста ксенофобије у друштву. Са друге стране, неопходно је имати у виду да су илегални мигранти често жртве сиромаштва, рата и дискриминације, због чега њихов положај треба сагледати не само кроз призму безбедности, већ и кроз хуманитарни и људскоправни приступ.

3. МОТИВИ И УЗРОЦИ САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА

Савремене миграције представљају један од најсложенијих глобалних феномена који се јављају као последица динамичних друштвених, економских, политичких и безбедносних околности. Да бисмо боље разумели кретања становништва, неопходно је разликовати мотиве, који се односе на личне и индивидуалне разлоге због којих појединци одлучују да напусте своју земљу, и узроке, који представљају шире друштвене и структурне факторе што подстичу или условљавају миграције.

3.1. Мотиви миграција

Када је реч о миграционим мотивима, они су најчешће били егзистенцијалне природе, а међу њима су доминирали:

- трагање за бољим квалитетом живота (запослење, већи животни стандард),
- трагање за безбеднијим, мање насилним или ненасилним окружењем, и то: одлажење из (пред)конфликтних (ратних) подручја, односно
 - бежање од репресивних режима и системског угрожавања људских
 - слобода и права, а у извесној мери и
- трагање за здравом животном средином. (Мијлковић, Жарковић, 2012)

Миграциони мотиви могу се анализирати и кроз податке међународних организација. Тако је, према подацима Високог комесаријата УН за избеглице (UNHCR), 2018. године чак 70,8 милиона људи у свету било расељено због ратова, прогона и сукоба, од чега 25,9 милиона избеглица и 3,5 милиона тражилаца азила. Ови подаци јасно указују на доминантну улогу оружаних конфликта, етничких и верских сукоба, али и дискриминације као мотива за миграције. Поред тога, демографски дисбаланси попут пада наталитета и продужења животног века у

развијеним земљама стварају потребу за младом радном снагом, што подстиче миграције из сиромашнијих региона. Са друге стране, у земљама у развоју вишак радне снаге и висок ниво незапослености делују као јак подстицај за напуштање матичне државе.

Важно је истаћи да мотивација за миграције није увек једноставна и једносмерна. Често се у позадини економских разлога налази и елемент безбедности или личне слободе, док се код еколошких миграција могу препознати и економске последице деградације животне средине. Поред тога, корупција, недовољно развијене јавне службе, слабо образовање и здравствени системи представљају додатне факторе који јачају тенденцију емиграције. Све ово показује да су мотиви миграција међусобно испреплетени и да се ретко када могу посматрати изоловано.

3.2. Узроци миграција

Узроци миграција представљају веома сложену појаву која произилази из сплета политичких, економских, друштвених и еколошких фактора. Последњих година, глобална мигрантска криза достигла је врхунац када су се спојили различити узрочници попут грађанских ратова, оружаних интервенција у Ираку, Авганистану, Либији и Сирији, као и наглог сиромашења милионске популације и опште бесперспективности друштвених заједница. Ови фактори постепено су прерасли у озбиљан политички и безбедносни проблем Европе, али и света у целини (Палић, 2007).

Први значајан узрок масовних миграција јесте глобализација сиромаштва, односно све већи јаз између животног стандарда у државама порекла миграната и у развијеним државама које нуде боље услове за запослење и напредовање. Додатни фактор представљају нефункционалне државе, из којих становништво

бежи због корупције, слабог правног система, недостатка здравствене и образовне заштите, као и услед деловања екстремистичких и терористичких група (Пејановић, 2017).

Историјски контекст је такође важан за разумевање савремених миграција. Окупација и експлоатација афричког и азијског континента од стране западних сила оставиле су дубоке последице у виду сиромаштва и нестабилности, што је касније подстакло стварање и јачање терористичких организација које данас представљају један од кључних узрока миграционих токова (Пејановић, 2017).

Осим политичких и економских фактора, значајну улогу имају и еколошки узроци. Климатске промене, земљотреси, ерозија земљишта, индустријски акциденти и ширење заразних болести довели су до нових облика миграција. Иако се већина миграната из ове категорије задржава унутар матичних држава, растући број њих прелази државне границе у потрази за сигурнијим условима живота (Лалић, 2007).

Дакле, узроци савремених миграција су вишеслојни и међусобно повезани: од економских неједнакости и политичке нестабилности, преко историјских неправди и тероризма, па све до еколошких катастрофа и последица климатских промена. Управо ова комплексност чини миграције једним од највећих глобалних изазова данашњице.

4. РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА

Савремени миграциони процеси, иако представљају природну појаву у глобализованом свету, носе са собом бројне ризике и претње које могу имати далекосежне последице по безбедност појединаца, држава и међународне заједнице. Ови ризици не огледају се само у потенцијалним изазовима за државне институције, већ и у утицају на друштвену кохезију, економску стабилност и поштовање људских права. Повећани миграциони токови често доводе до појачане потребе за контролом граница, регулисањем правног статуса миграната и спречавањем злоупотреба које могу проистећи из овог феномена.

4.1. Ризици миграција по националну безбедност

Масовне миграције представљају један од највећих савремених изазова по националну безбедност држава, јер утичу на политичку стабилност, економску одрживост, друштвену кохезију и безбедносни систем у целини. Почетком 2015. године, таласи миграната из Азије и Африке ка Европи изазвали су бројне политичке полемике и неслагања унутар државних структура, што је довело до нарушавања политичког јединства и поверења у институције, а самим тим и до угрожавања националне безбедности.

Економски аспект миграција представља један од најзначајнијих ризика, будући да масовни прилив миграната повећава оптерећење државних буџета због потребе финансирања смештаја, здравствене и социјалне заштите, као и других облика помоћи. Истовремено, прилив нове радне снаге доводи до дестабилизације легалног тржишта рада, док развој „црних тржишта рада“ подстиче јачање организованих криминалних група и њихову борбу за превласт, што може озбиљно дестабилизovati државу (Симеуновић, 2015).

Један од највећих изазова јесте пораст криминала повезаног са миграцијама, који укључује кријумчарење људи, трговину људима, фалсификовање докумената, илегалне преласке граница, па чак и тешке облике насиља попут отмица или принуде. Овај облик транснационалног криминала директно угрожава како националну, тако и међународну безбедност (Вукоичић, 2016).

Миграције такође имају значајне демографске импликације. Пријем великог броја миграната мења структуру становништва и може довести до пораста етничких и верских тензија, развоја расизма и ксенофобије. У таквим околностима долази до јачања ултрадесничарских, неофашистичких и неонацистичких група које се залажу за протеривање миграната и избеглица, што додатно дестабилизује друштвену и политичку сцену (Вукоичић, 2016).

Поред тога, масовне миграције често доводе до нарушавања јавног реда и мира. Забележени су бројни сукоби миграната са полицијом у транзитним државама попут Мађарске, Македоније и Грчке, али и конфликти између антимигрантских група и њихових противника у Немачкој и другим европским земљама. Све ово показује да неконтролисани миграциони таласи могу угрозити стабилност, сигурност и интегритет држава, што миграције чини једним од кључних фактора националне безбедности.

4.2. Ризици миграција по људску безбедност

Појам људске безбедности добио је јасну дефиницију усвајањем Извештаја о људском развоју који је Програм Уједињених нација за развој (УНДП) представио 1994. године. У овом документу људска безбедност је одређена као „безбедност људи од свих могућих облика угрожавања, првенствено од претњи животу, здрављу, зарађивању, личној безбедности и људском достојанству“. Управо у

контексту савремених миграција овај концепт добија своју пуноћу, будући да су мигранти једна од најугроженијих друштвених група у погледу остваривања основних људских права и слобода.

Најпре, економска безбедност миграната је готово увек нарушена. Немогућност остваривања права на рад представља један од главних разлога за покретање миграција, али се исто тако наставља и током кретања и боравка у земљама дестинације. Мигранти се често суочавају са незапосленošћу или примораношћу да раде у сивој економији, без социјалне и правне заштите, а неретко су зависни и од криминалних организација које им омогућавају нерегуларно усељавање и пружају несигурне послове на „црном тржишту рада“. На тај начин се њихов социјални положај додатно погоршава, чиме бива угрожено њихово достојанство и егзистенција (Мијалковић, Петровић, 2016).

Здравље миграната још је једна значајна компонента људске безбедности која је озбиљно угрожена. Дуготрајна путовања у тешким условима, изложеност временским непогодама, недостатак хигијене и исхране, као и психолошки стрес, доводе до бројних здравствених проблема. Према истраживањима, мигранти често пате од респираторних и дигестивних обољења, кардиоваскуларних сметњи, инфективних болести попут хепатитиса, као и од психолошких траума и посттрауматског стресног синдрома. Додатно, велики број њих страда током путовања услед потонућа пловила, саобраћајних несрећа, гушења у транспорту или других несрећних околности (Мијалковић, Жарковић, 2012).

Прехрамбена безбедност миграната је такође угрожена. Они често немају приступ довољним количинама хране и воде, а оно што им је доступно најчешће не задовољава ни минималне физиолошке потребе. Недовољан унос хранљивих материја и течности додатно ослабљује њихово здравље и чини их подложнијим обољењима.

Осим економских и здравствених аспеката, нарушена су и основна права миграната на образовање и слободу кретања. Деца мигранти и млади људи често остају без могућности редовног школовања, чиме се угрожава њихова будућност и интеграција у друштво. Постављањем физичких баријера на границама, ограда и бодљикавих жица, али и правним ограничењима у погледу добијања боравишних виза или држављанства, мигрантима се онемогућава остваривање права на настањивање и достојанствен живот (Мијалковић, Жарковић, 2012).

На крају, лична и колективна безбедност миграната угрожена је од самог почетка њиховог пута. Они су изложени корупцији, преварама, крађама и насиљу, како од стране криминалних група, тако и од појединих локалних заједница у транзитним и дестинационим земљама. Често су жртве злоупотребе полицијских и безбедносних снага које прекомерно користе средства принуде. Све ово сведочи о томе да савремене миграције носе озбиљне ризике по људску безбедност, угрожавајући најосновније вредности, живот, здравље, достојанство и личну слободу миграната.

4.3. Ризици миграција по међународну безбедност

Међународна безбедност у најширем смислу подразумева безбедност међународног поретка и заједнице, односно стабилност у односима између држава и међународних региона. Савремене миграције, нарочито оне масовног и неконтролисаног карактера, показале су да могу значајно утицати на нарушавање те стабилности и постати један од кључних безбедносних изазова у међународним односима.

Последњих година, услед пораста миграционих таласа из кризних подручја попут Сирије, Авганистана, Ирака и делова Африке, тензије у односима између

европских држава приметно су порасле. Уместо заједничког и координисаног одговора, државе су често деловале вођене сопственим националним интересима, настојећи да на својим територијама задрже што мањи број миграната. То је довело до међусобних оптужби и дипломатских неспоразума. Примери се могу видети у односима Мађарске и Србије, Хрватске и Словеније, као и Аустрије са више суседних земаља. Такви спорови око пропуштања миграната кроз националне границе, као и неслагања у вези са системом „квота“ за прихват избеглица, озбиљно су угрозили јединство и поверење међу европским државама (Симеуновић, 2015).

Додатни извор тензија представљају политички притисци којима су изложене државе на миграционим рутама, посебно оне које се налазе у транзитним зонама. Често се користи условљавање у процесима евроинтеграција, где се државама кандидатима намећу додатни критеријуми везани за контролу граница и управљање миграцијама. Србија је, на пример, била у више наврата изложена таквим притисцима, а случајеви економских мера и санкција нису били реткост. Тако је „царински рат“ између Србије и Хрватске, који је уследио због затварања граничних прелаза за камионе и робу, илустрација начина на који миграције могу довести до конкретних економских и дипломатских конфликта.

Посебно забрињавајући аспект јесте криза поверења у ефикасност међународних институција које су створене ради управљања безбедносним питањима у Европи. Систем безбедности граница у оквиру Шенгенског споразума показао се као рањив, а више држава чланица изразило је сумњу у његову функционалност. Поједине земље су чак захтевале суспензију или темељно преиспитивање оправданости „Шенгена“, што показује да масовне миграције могу довести у питање не само регионалну сарадњу, већ и саме основе европске интеграције (Симеуновић, 2015).

Сумирајући, миграције представљају озбиљан ризик по међународну безбедност јер доводе до дипломатских спорова, нарушавају односе поверења међу државама, стварају политичке и економске притиске, али и подривају кредибилитет и ефикасност међународних институција. Уместо да делују као простор солидарности, оне често постају фактор раздора у међународној заједници, што у дугорочном смислу може довести до слабљења глобалног безбедносног поретка.

4.4. Савремене претње – тероризам, организовани криминал и трговина људима

Поред уобичајених проблема који прате миграционе токове, као што су економски и социјални притисци на земље пријема, посебну пажњу заслужују три феномена који се директно везују за безбедност – тероризам, организовани криминал и трговина људима. Ове појаве представљају комплексне претње које угрожавају како националну и регионалну, тако и међународну безбедност, истовремено подривајући институције и правне системе држава.

Тероризам је у савременом свету често повезан са миграционим процесима. Иако већина миграната представљају жртве рата, сиромаштва или политичке нестабилности, постоји ризик да се у миграционе токове инфилтрирају екстремисти и потенцијални терористи. Европски континент је већ сведочио терористичким нападима чији су извршиоци били лица која су користила руте илегалних миграција или су била радикализована у земљама пријема. Та чињеница је довела до појачаног страха јавности и раста ксенофобије, али и до нових безбедносних политика усмерених на строжију контролу граница и провере идентитета миграната. Тероризам у контексту миграција није само питање директних напада, већ и ризика од ширења радикалних идеологија

унутар заједница које су маргинализоване и недовољно интегрисане у друштво (Симеуновић, 2015).

Организовани криминал представља још један значајан безбедносни изазов. Миграције пружају плодно тле за развој различитих криминалних активности, почев од кријумчарења људи и фалсификовања докумената, па све до прања новца и корупције. Криминалне групе често користе рањивост миграната како би их укључиле у илегалне послове, било као жртве или као учеснике. Развој такозваних „црних тржишта рада“ посебно је опасан јер нарушава легалне економске токове, повећава сиву економију и подстиче конкуренцију између различитих криминалних структура. Додатно, транснационални карактер организованог криминала омогућава криминалним групама да делују преко више држава, чиме се отежава њихово сузбијање и захтева интензивнију међународну сарадњу.

Један од најсуровијих и најдеструктивнијих феномена јесте трговина људима. Масовне миграције значајно повећавају ризик од експлоатације, посебно жена и деце, који постају лаке мете криминалних мрежа. Жртве трговине људима често бивају присиљене на сексуалну експлоатацију, принудни рад или друге облике злоупотребе, а њихова позиција је додатно отежана јер немају правни статус, документе или приступ институционалној заштити. Трговина људима није само кривично дело већ и озбиљан удар на основна људска права и достојанство, а њене последице остављају дубоке трауме по појединце и друштва (Greenhill, 2016).

Комбинација тероризма, организованог криминала и трговине људима чини миграције једним од кључних безбедносних питања данашњице. Ове претње се међусобно преплићу и подстичу – организовани криминал може финансирати терористичке активности, док трговина људима обезбеђује извор прихода и нових „ресурса“ за криминалне групе. Таква ситуација доводи до стварања хибридних претњи које се тешко могу контролисати традиционалним методама.

Управо због тога је потребан свеобухватан и координисан приступ на међународном нивоу, који укључује јачање институција, развој заједничких стратегија и интензивну сарадњу безбедносних служби. Такође, важно је деловати превентивно, кроз интеграцију миграната, смањење социјалне искључености и стварање могућности за легалну миграцију, чиме би се значајно умањила моћ криминалних мрежа и ризик од радикализације.

4.5. Хибридне претње у контексту миграција

Хибридне претње у контексту савремених миграција представљају један од најсложенијих безбедносних феномена савременог доба. Оне подразумевају комбинацију различитих облика угрожавања, где се класичне војне, политичке, економске и безбедносне претње преплићу са новим, асиметричним изазовима, међу којима миграције заузимају веома значајно место. Управо због своје комплексности, хибридне претње се не могу свести на један облик угрожавања, већ укључују широк спектар активности које могу поткопати стабилност држава и региона. У том смислу, миграције, иако првенствено хуманитарни и социјални феномен, све више се посматрају и као безбедносни изазов, јер се у њиховом оквиру могу појавити механизми који служе као инструмент политичког, економског или чак војног притиска (Greenhill, 2016).

Један од основних облика хибридних претњи у контексту миграција јесте њихово коришћење као средства политичког притиска између држава. У пракси је забележено више случајева у којима поједине државе или недржавни актери намерно усмеравају миграционе токове како би изазвали кризу у суседним земљама или у ширим регионалним оквирима. Таква „инструментализација“ миграната служи као облик притиска на политичке процесе унутар Европске уније или у односима између ЕУ и држава које нису њене чланице. На пример,

одређене транзитне државе су оптуживане да „користе мигранте“ као средство у дипломатским преговорима, што је доводило до нових тензија у међународним односима.

Други аспект хибридних претњи огледа се у повезаности миграција са другим безбедносним изазовима, као што су тероризам, организовани криминал и трговина људима. У масовним миграционим токовима, који се често одвијају на неконтролисан начин, постоји ризик да се инфилтрирају појединци или групе са терористичким намерама. Истовремено, криминалне организације искоришћавају овај феномен за кријумчарење људи, оружја или наркотика, чиме се додатно угрожавају националне и међународне безбедносне структуре. Управо ова веза између миграција и других облика безбедносних претњи чини хибридни карактер овог феномена (Пејановић, 2017).

Посебно треба истаћи и улогу дезинформација и медијских манипулација као дела хибридних претњи. Миграције често постају предмет политичке инструментализације кроз ширење лажних вести, пропаганде или преувеличавања проблема са циљем стварања страха и подела унутар друштава. На тај начин се угрожава социјална кохезија и стабилност држава, док се мигранти, уместо као жртве ратова и криза, представљају искључиво као безбедносна опасност. Такве појаве могу изазвати јачање екстремистичких и популистичких покрета, што додатно усложњава политички пејзаж у државама пријема или транзита (Марковић, 2016).

Хибридне претње у контексту миграција такође укључују и економске аспекте. Нагли приливи великог броја миграната могу бити искоришћени као средство економског притиска, нарочито ако држава нема довољне капацитете за њихову интеграцију. У том случају, расту социјалне тензије, повећава се притисак на јавне службе, а самим тим и незадовољство локалног становништва. Овакве ситуације

могу довести до политичке нестабилности, што одговара актерима који желе да ослабе одређене државе или савезе.

Хибридне претње у контексту миграција представљају мултидимензионални изазов који захтева свеобухватан и координисан одговор. Оне не могу бити решене искључиво безбедносним мерама, већ захтевају интеграцију политичких, дипломатских, економских и друштвених инструмената. Само комбинацијом превентивних мера, ефикасне контроле граница, јачања међународне сарадње и промоције људских права могуће је адекватно одговорити на овај комплексни феномен. На тај начин се постиже равнотежа између потребе за заштитом националне и међународне безбедности и обавезе поштовања хуманитарних принципа.

5. МИГРАНТСКА КРИЗА У ЕВРОПИ

Мигрантска криза у Европи представља један од највећих изазова са којима се континент суочава у 21. веку. Њен настанак условљен је низом политичких, економских, социјалних и безбедносних фактора, који су у међусобној вези и делују као покретачи масовних миграција. Последњих година овај феномен попримио је глобалне размере и утицао на све аспекте функционисања држава, од политике и економије до друштвених односа и безбедности. Сложеност проблема огледа се у чињеници да миграције нису само хуманитарно питање, већ и питање стабилности, безбедности и очувања међународних односа.

5.1. Политички и безбедносни узроци мигрантске кризе

Политички и безбедносни узроци мигрантске кризе у Европи дубоко су повезани са догађајима на Блиском истоку и у северној Африци, као и са стратегијама водећих западних сила. Према бројним ауторима, мигрантска криза није настала спонтано, већ је у значајној мери последица војних интервенција, агресија и грађанских ратова који су изазвани у државама које нису прихватиле потчињеност неоколонијалним интересима Запада. Тако је тзв. „арапско пролеће“, које је у почетку представљано као борба за демократију, у пракси довело до дестабилизације читавог региона и покретања милионских таласа избеглица ка Европи (Ракоњац, 2017).

Политички интереси великих сила додатно су утицали на продубљивање кризе. Сједињене Америчке Државе и њихови савезници настојали су да кроз рушење „диктаторских режима“ обезбеде контролу над енергентима и стратешки важним подручјима. Посебно је илустративан пример Сирије, где је одбијање Башара ел Асада да дозволи изградњу гасовода Катар–Турска директно довело до његовог проглашавања непожељним од стране Запада. Уместо тога, Сирија је подржала

алтернативни пројекат гасовода са Ираном и Ираком, што је угрозило америчке и британске интересе (Ракоњац, 2017). Овакав геополитички сукоб довео је до дуготрајног грађанског рата и масовног исељавања становништва.

Са безбедносног аспекта, последице су биле далекосежне. Насилни конфликти у Ираку, Авганистану, Либији и Сирији довели су до масовног расељавања, али и до стварања услова за јачање терористичких организација, попут Исламске државе. Управо присуство оваквих организација додатно је подстакло страхове и безбедносне изазове у Европи, јер је велики број избеглица стизао из подручја под њиховом контролом. На тај начин, миграциона криза се није свела само на хуманитарно питање, већ је постала и питање националне и регионалне безбедности европских држава.

Такође, ратови вођени у функцији геополитичког надметања између САД, Русије и других актера имали су за последицу ширење кризе и ка Балкану и Централној Европи. Америчка стратегија контроле енергетских токова настојала је да умањи утицај Русије, Кине и Ирана, а то је додатно продубило нестабилност у региону и подстакло нове миграционе таласе (Ковач, Поповић, 2013).

У таквим околностима, мигрантска криза у Европи може се разумети као последица сложеног сплета политичких и безбедносних фактора. С једне стране, реч је о геополитичким интересима великих сила и њиховој тежњи за доминацијом над енергетским ресурсима и стратешки важним подручјима. С друге стране, војне интервенције и грађански ратови произвели су хуманитарне катастрофе и масовне сеобе становништва, које су директно утицале на стабилност и безбедност Европе.

5.2. Мигрантске руте и њихова обележја

Мигрантске руте представљају један од кључних елемената за разумевање савремених миграционих процеса, јер оне одражавају правце кретања, избор транзитних земаља и ризике са којима се мигранти сусрећу на свом путу. Сукоби у државама северне Африке, Блиског истока и централне Азије, попут Либије, Сирије, Ирака и Авганистана, условили су да регион југоисточне Европе постане једна од најфреквентнијих миграционих рута према Европској унији. Најзначајнија међу њима јесте Источномедитеранска рута, коју користе мигранти из Авганистана, Сирије, Сомалије и Еритреје. Она има два основна правца:

- први, који је познат као Западнобалканска или једноставно Балканска рута, води од Турске преко Грчке, Северне Македоније и Србије ка државама Европске уније;
- други, ређе коришћен, пролази од Турске преко Грчке, Албаније и Црне Горе, одакле се мигранти најчешће морским путем пребацују у Италију.

Слика бр. 1: Балканска мигрантска рута (РТВ Центар Срем, преузето 17.09.2025.)

Поред Источномедитеранске, постоје и друге значајне руте. Централномедитеранска рута најчешће полази из Либије и користе је мигранти из подсахарске Африке, посебно из Либије и Нигерије, а води преко острва Лампедуза ка Италији. Западномедитеранска рута, коју користе мигранти из Либије и Туниса, пролази преко Марока и Гибралтара ка Шпанији. Ове руте, иако различите по правцима, имају заједничку карактеристику – изузетну опасност за мигранте, како због тешких услова путовања, тако и због деловања криминалних група које често организују пребацивања преко мора или копна (Дабетић, Мирковић, 2018).

Статистички подаци показују размере овог феномена. Према подацима УНХЦР-а, у Европској унији је 2014. године живело око 33 милиона људи који нису рођени у државама чланицама, што чини око 7% укупне популације. Само у периоду од 2010. до 2013. године, око 1,4 милиона људи је дошло у ЕУ у статусу тражилаца азила или избеглица, користећи регуларне миграционе процедуре. Ипак, велики број миграната покушава да уђе у ЕУ нерегуларним каналима, што носи висок ризик.

5.3. Последице мигрантске кризе у Европи

Велики прилив миграната и избеглица, углавном са Блиског истока, из северне Африке и централне Азије, ставио је на пробу капацитете Европске уније и њених држава чланица да ефикасно управљају миграционим токовима, обезбеде безбедност својих грађана и истовремено очувају основна људска права миграната.

Једна од највидљивијих последица јесте хуманитарна димензија кризе. Милиони људи нашли су се у покрету, бежећи од оружаних сукоба, терористичких напада,

политичке нестабилности или екстремног сиромаштва. Прихватни центри у земљама попут Грчке, Италије, Мађарске и Немачке били су преоптерећени, што је довело до нехуманих услова живота и великих изазова у погледу здравствене заштите, исхране и смештаја. Ове околности су додатно изазвале осећај социјалне напетости и незадовољства како код миграната, тако и код локалног становништва (Мијалковић, Петровић, 2016).

Са безбедносног аспекта, мигрантска криза је отворила нова питања. Велики број миграната улазио је у Европу нерегуларним каналима, што је знатно отежавало контролу идентитета и спречавање могућег инфилтрирања лица повезаних са терористичким организацијама или организованим криминалом. Иако је само мали број инцидената у пракси био директно повезан са мигрантима, у јавности је створен појачан осећај несигурности и страха, што је додатно утицало на политичке и друштвене токове у Европи.

Политичке последице кризе биле су вишеструке. Унутар Европске уније дошло је до дубоких подела између земаља чланица око начина расподеле терета прихвата миграната. Док су земље попут Немачке и Шведске биле спремне да приме велики број избеглица, друге државе, нарочито из источне Европе, попут Мађарске, Пољске и Чешке, снажно су се противиле обавезним квотама за релокацију. Ове разлике ослабиле су унутрашњу кохезију Европске уније и довеле до продубљивања сукоба између институција ЕУ и појединих националних влада (Марковић, 2016).

Економски аспект кризе такође је сложен. Са једне стране, значајан број миграната допринео је радној снази у земљама са демографским проблемима, попут Немачке, где је постојао недостатак радника у одређеним секторима. Са друге стране, изненадни талас миграција оптеретио је државне буџете, јер су значајна средства морала бити издвојена за смештај, социјалну помоћ, здравствену и образовну интеграцију. У појединим државама јавила се перцепција да

мигранти представљају економски терет, што је додатно појачало отпор локалног становништва према њиховом прихватању.

Друштвене последице огледају се у изазовима интеграције миграната у европска друштва. У неким случајевима интеграција је била успешна, док су у другим дошло до сегрегације, културних сукоба и пораста ксенофобичних и екстремистичких ставова. Ово је резултирало порастом популарности десничарских и антимигрантских политичких партија широм Европе, што је утицало на унутрашњу политичку динамику и редефинисање јавних политика (Мијалковић, Петровић, 2016).

5.4. Стање безбедности у Републици Србији као транзитној земљи

Република Србија се, као земља на Западнобалканској миграционој рути, нашла у јединственој позицији током мигрантске кризе која је ескалирала 2015. године. Незапамћен талас миграција након Другог светског рата поставио је пред Србију бројне хуманитарне, безбедносне и економске изазове. Различити фактори, попут нестабилне безбедносне ситуације у земљама порекла миграната (Сирија, Ирак, Авганистан), масовне мобилизације људи из Пакистана, земаља Магреба и афричког континента, као и неодлучан став ЕУ и неспособност НАТО пакта да реши кризу, довели су до изузетног прилива миграната на Балкан. Поред тога, неформални центри моћи у САД и Великој Британији имали су интерес да преко миграната управљају безбедносном ситуацијом у Европи и на Блиском истоку (Дабетић, Мирковић, 2018).

Србија је природно постала транзитни коридор који повезује регионе са високом стопом незапослености и ниским животним стандардом са развијеним европским државама са стабилнијом економијом и нижом стопом незапослености. Главни

миграциони токови кретали су се преко Турске, Грчке, Северне Македоније, Србије и Мађарске ка државама ЕУ и Скандинавије. У пику кризе, дневни прилив миграната у Србију мерио се у хиљадама, а рекордни број регистрација у једном дану достигао је 13.100 лица у октобру 2015. године.

Србија је од самог почетка кризе настојала да одговори хуманитарно и одговорно. Усвојена је стратегија ефикасног управљања мигрантском кризом која је балансирала између жеље да се помогне људима у невољи и очувања безбедности грађана. Отворени су прихватни и регистрациони центри, попут оног у Прешеву, где је мигрантима пружана медицинска помоћ, храна, склониште и регистрација, а затим је њихов пут ка северу био омогућен уз контролу кретања у Србији. На овај начин мигранти су били заштићени од кријумчара, а државни органи су могли да прикупљају податке о структури и обиму миграција (Живаљевић, Мердовић, 2021).

Међутим, мигрантска криза са собом је донела и бројне безбедносне изазове. Илегалне миграције и кријумчарење људи постали су озбиљна претња националној безбедности. Иако је хуманитарни аспект кризе био у првом плану, већ пред крај 2015. године долазило је до повећања броја економских миграната и лица укључених у илегалне активности, што је довело до опасности по јавни ред и мир, као и за нарушавање државног суверенитета. Криминалне групе које се баве кријумчарењем људи повезане су и са одређеним терористичким организацијама, чиме се додатно оснажује претња по безбедност земље (Дабетић, Мирковић, 2018).

Са економског аспекта, мигрантска криза представљала је додатан терет за Србију. Велики број миграната изазивао је повећање социјалних давања и могуће смањење цене рада у већ економски осетљивом окружењу. Србија, као земља у транзицији, није имала довољно економских ресурса и инфраструктуре да прима десетине хиљада миграната, што је отежавало одржавање стабилности и развоја.

Политички, затварање Западнобалканске руте од стране Мађарске и друге суседне земље довело је до преусмеравања миграната преко Хрватске и Словеније, што је изазвало дипломатске тензије и потребу за интервенцијом ЕУ ради координације и регионалне сарадње. Србија се нашла у улози „прекретнице и раскруће“ миграната ка Европи, што је захтевало интензиван рад са мигрантима и тражење решења за оне који због затворених граница остају на њеној територији.

Све наведено показује да Република Србија као транзитна земља мора стално одржавати баланс између хуманитарног поступања према мигрантима и очувања безбедности својих грађана. Континуирани рад државних органа, у сарадњи са цивилним сектором и међународним организацијама, омогућио је делимично ефикасно управљање кризом, али сложеност проблема и непостојање јединственог приступа ЕУ и даље представљају значајан безбедносни изазов за Србију.

5.5. Одговори Европске уније на мигрантску кризу

Први одговори били су претежно националног карактера, где су поједине државе чланице, као што су Мађарска и Аустрија, привремено уводиле контроле на својим границама, а Мађарска је 2015. године изградњом зида на граници са Србијом практично затворила транзитну руту. Ови једностранни потези довели су до промене миграционих токова ка Хрватској и Словенији, изазивајући нове тензије у региону и постављајући потребу за интервенцијом и координацијом на нивоу ЕУ (Пејановић, 2017).

Европска унија је одговорила кроз више нивоа деловања. Прво, биле су успостављене привремене и хитне мере за управљање границама, уз појачану контролу и надзор на спољним границама Шенген зоне. Организације као што је

Европска агенција за граничну и обалску стражу – Фронтекс, добиле су проширене мандате за координацију и пружање техничке и логистичке подршке државама чланицама које се налазе на првој линији прилива миграната, укључујући Грчку, Италију и Мађарску. Циљ ових мера био је да се обезбеди регуларна регистрација, хуманитарна помоћ и безбедност како миграната, тако и локалног становништва.

Други вид одговора ЕУ односио се на прерасподелу терета. Савет Европске уније је предложио квоте за релокацију тражилаца азила из држава са највећим приливом миграната, попут Грчке и Италије, у друге чланице. Ова политика, мада спроведена делимично, била је покушај да се ублажи притисак на транзитне земље и обезбеди уједначенији приступ азилантима и избеглицама унутар Уније.

ЕУ је такође покренула дипломатске и политичке мере како би ублажила кризу у земљама порекла и транзита миграната. Најзначајнији пример је Споразум ЕУ–Турска из марта 2016. године, који је имао за циљ смањење прилива миграната преко Источномедитеранске руте и обезбеђивање контролисаног прихвата у Турској уз финансијску подршку ЕУ за хуманитарне потребе. Споразум је такође предвидео релокацију избеглица из Турске у ЕУ на основу квота, као и повратак илегалних миграната који су прешли у Грчку (Пејановић, 2017).

Поред ових мера, ЕУ је унапредила рад на борби против кријумчара људи и организованог криминала који користе мигрантске токове, унапређујући размену информација и координацију између полицијских и безбедносних агенција држава чланица. Такође је јачао се хуманитарни аспект кроз подршку међународним организацијама и невладиним организацијама које обезбеђују помоћ мигрантима и избеглицама.

Међутим, одговор ЕУ није био без изазова. Недостатак јединственог приступа и несугласице међу чланицама око квота, затворених граница и миграционе

политике указују на дугорочне проблеме у управљању кризом. Иако су неке мере делимично ублажиле притисак на транзитне земље, као што је Србија, криза је показала да је потребна интегрисана и доследна политика која комбинује хуманитарни, безбедносни и економски аспект управљања миграцијама.

6. УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ И РЕГИОНАЛНИХ АКТЕРА У УПРАВЉАЊУ МИГРАЦИЈАМА

Међународне организације попут UNHCR-а (Уједињених нација за избеглице) и ИОМ-а (Међународна организација за миграције) имају кључну улогу у пружању хуманитарне помоћи, обезбеђивању прихвата и регистрације миграната и избеглица, као и у процени и мониторингу миграционих токова. UNHCR се посебно фокусира на заштиту права избеглица и тражилаца азила, пружајући правне, социјалне и материјалне ресурсе како би се избеглице интегрисале у привремене прихватне центре и обезбедила њихова безбедност. ИОМ доприноси кроз координацију добровољних поврата, управљање логистиком транспорта миграната, као и подршку националним системима у процесима регистрације и документације. Ове организације, поред директне хуманитарне помоћи, обезбеђују и податке који омогућавају државама да планирају и управљају миграционим кризама на систематски начин, минимизирајући ризике по националну безбедност и социјалну стабилност (Пејановић, 2017).

Регионална сарадња држава Западног Балкана представља суштински аспект управљања миграцијама, имајући у виду да је овај простор кључни транзитни коридор за мигранте из Азије и Африке ка Европској унији. Земље региона, укључујући Србију, Македонију, Хрватску, Словенију, Црну Гору и Босну и Херцеговину, биле су приморане да успоставе механизме координације како би регулисале проток људи, обезбедиле прихват и минимизирале потенцијалне конфликте са локалним становништвом. Регионални механизми сарадње обухватају редовну размену информација о мигрантским токовима, координацију прихватних капацитета, заједничке контроле граница и подршку европским иницијативама које обезбеђују техничку и финансијску помоћ. Таква сарадња

омогућава ефикасније управљање кризом и спречава настанак хаоса, кршење људских права и развој илегалних мигрантских рута.

Улога државних институција Републике Србије у управљању миграцијама представља модел интегрисаног националног одговора на сложене хуманитарне и безбедносне изазове. Србија је, као транзитна земља, од почетка мигрантске кризе усвојила хуманитарни приступ, оснивајући привремене прихватне центре и организујући регистрацију свих миграната који пролазе кроз земљу. Државне институције координишу рад свих релевантних органа, од министарстава надлежних за рад, социјална питања и унутрашње послове, до безбедносних служби, како би се обезбедила сигурност локалног становништва и избеглица (Дабетић, Мирковић, 2018).

При томе, Србија активно сарађује са међународним и невладиним организацијама, укључујући UNHCR и IOM, како би се оптимизовали хуманитарни ресурси, обезбедила медицинска и логистичка подршка и спроводиле информационе кампање које доприносе свести миграната о правилима боравка и безбедном кретању. Поред тога, државне институције настоје да минимизирају ризике од илегалних активности, кријумчарења људи и потенцијалних безбедносних претњи, користећи податке и аналитичке инструменте које пружају међународни партнери.

7. ЗАКЉУЧАК

Темељна анализа појмова миграција, избеглица, апатрида, азила и илегалних миграција показала је да је миграциони феномен изузетно комплексна појава која укључује хуманитарне, политичке, економске и безбедносне аспекте. Разматрање типологија миграција и мотива и узрока савремених миграција указало је на то да су конфликтни региони на Блиском истоку, северној Африци и централној Азији, као и економски и демографски дисбаланси, примарни покретачи масовних кретања становништва.

Рад је такође истакнуо значај анализе ризика и претњи које савремене миграције носе по националну, људску и међународну безбедност. Поред класичних ризика као што су нарушавање јавног реда и безбедности, мигрантска криза отвара могућности за деловање организованих криминалних група, трговину људима и поједине терористичке активности, али и за хибридне претње које могу утицати на стабилност држава и регионалну безбедност. Тиме се потврђује да миграције нису само демографски и економски феномен, већ и фактор који може имати директан утицај на политичку и безбедносну ситуацију.

Посебно је истакнута улога Републике Србије као транзитне земље на Западнобалканској руте, која је током мигрантске кризе 2015. године показала хуманитарну одговорност и способност да организује систем прихвата, регистрације и пружања основне подршке мигрантима, уједно водећи рачуна о безбедности својих грађана. Србија је, у сарадњи са међународним организацијама као што су UNHCR и IOM, успоставила механизме који омогућавају ефикасно управљање мигрантским токовима, укључујући привремене прихватне центре, координацију са државним институцијама и осмишљавање логистичких и безбедносних процедура.

Рад је указао и на значај регионалне сарадње држава Западног Балкана у контексту управљања миграцијама, наглашавајући да је координација између суседних држава кључна за ефикасно контролисање миграционих токова, смањење ризика од хаоса и кршења људских права, као и за подршку европским иницијативама. Европска унија је, са своје стране, настојала да обезбеди системски одговор на кризу кроз политике, финансијску помоћ и договоре са трећим земљама, али недовољно јединствен приступ ЕУ указује на потребу за интегрисанијим и координисаним механизмима у будућности.

Укупно посматрано, закључци овог рада истичу да савремена миграција представља комплексну хуманитарну и безбедносну ситуацију која захтева интегрисан приступ, комбинацију хуманитарних мера, безбедносних политика и регионалне и међународне сарадње. Само кроз координисано деловање националних институција, међународних организација и регионалних партнера могу се минимизирати ризици по националну безбедност, осигурати заштита људских права и обезбедити стабилност и социјална кохезија на Балкану и шире у Европи. На основу проведене анализе, јасно је да миграције нису привремена појава већ дугорочни изазов који ће захтевати стално прилагођавање политика и развој капацитета држава и међународних актера.

ЛИТЕРАТУРА

- Greenhill, K. (2016). Migration as a Weapon in Theory and in Practice. Military Review.
- Аврамов, С. (2011). Међународно јавно право. Београд: Академија за дипломатију и безбедност.
- Вујаклија, М. (1980). Лексикон страних речи и израза,. Београд: Просвета.
- Вучинић, З. (2013). Међународно јавно право. Београд: Факултет безбедности.
- Дабетић, Ј. и Мирковић, П. (2018). Ирегуларне миграције као безбедносни ризик. Војно дело.
- Драгишић, З. (2015). Миграције као безбедносни проблем. Српска политичка мисао, Институт за политичке студије.
- Живаљевић, Д. и Мердовић, Б. (2021). Политички и социјални изазови савремених миграција. Српска политичка мисао.
- Закон о азилу и привременој заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 24/2018 и 105/2021
- Ковач, М. и Поповић, М. (2013). Европска енергетска безбедност и Руска федерација. Војно дело, 65(4), 22-46.
- Лалић, В. (2007). Дефендологија. Бања Лука: Центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
- Марковић, Д. (2016). Безбедносни изазови, ризици и претње илегалних миграција. Докторска дисертација. Београд: Факултет безбедности.
- Мијалковић, С. и Жарковић, М. (2012). Илегалне миграције и трговина људима. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Мијалковић, С., и Петровић, И. (2016). Безбедносни ризици савремених миграција: Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција. Београд.
- Пејановић, Љ. (2017). Узроци миграција и избегличка криза на Балкану и у Европи. Цивитас.

Ракоњац, И. (2017). Мигрантска криза као изазов безбедности. Дипломски рад. Београд: Факултет безбедности.

РТВ Центар Срем: <https://rtvcentarsrem.rs/migrantska-kriza-balkanska-ruta/>
(преузето 17.09.2025)

Симеуновић, Д. (2015). Ирегуларне миграције. Миграције као узрок политичких аномалија у Европи.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
